

Vad innebär kvalitet på grönstruktur?

- En fallstudie om förtätningprojektet Årstafältet, Stockholm

Martha Jacobsson

Kandidatarbete 15 hp, institutionen för stad och land
Landskapsarkitekturprogrammet, Ultuna
Uppsala 2018

Titel: Vad innebär kvalitet på grönstruktur?: En fallstudie om förtätningsprojektet Årstafältet, Stockholm

Engelsk titel: What is quality on green structure?: A case study about Årstafältet, Stockholm

© Martha Jacobsson

Handledare: Malin Eriksson, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Lena Steffner, SLU, institutionen för stad och land

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå G2E

Kurs: EX0725, Projekt i landskapsarkitektur

Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna

Nyckelord: grönområde, grönstruktur, kvalitet, planering, värde

Omslagsbild: Årstafältet med omgivning © Lantmäteriet, i2012/901

Publiceringsår: 2018

Publiceringsort: Uppsala

Elektronisk publicering <http://stud.epsilon.slu.se>

Abstract

This thesis examines densification on green structures in cities in connection with the term quality. The purpose is to gain a better understanding of what the word quality on green structures can mean, and specifically what planners mean when they say that quality on green structure will increase. This was done through a literature study of the term quality and a case study of a current project at Årstafältet in Stockholm. The literature study amounts to a definition of quality based on the term trivalent design, which was coined by Thompson (2000). The case study shows that what the planning documents mean with an increase in quality on Årstafältet is that more values are added to the area than are taken away. Values in all three categories of trivalent design; ecology, community and delight, are added which means that Årstafältet will get a more trivalent design and therefore higher quality.

Sammanfattning

Denna uppsats undersöker förtätning på grönområden och särskilt hur det argumenteras för en ökning av kvalitet på kvarvarande grönområde när staden förtätas. Syftet är att få en bättre inblick i vad kvalitet kan vara för någonting och vad det kan syfta på när det gäller grönstruktur. Specifikt är syftet att få en bättre inblick i hur Stockholms stad använder begreppet i olika dokument i planprocessen. Arbetet består av en litteraturstudie och en fallstudie med efterföljande diskussion.

Litteraturstudien undersöker begreppet kvalitet och mynnar ut i en definition som baseras på Thompsons (2000) begrepp trivalent design och lyder som följer: Begreppet kvalitet gällande grönstruktur grundar sig på en subjektiv syn på landskap och där värden i de tre dimensionerna ekologi, socialt och estetik finns representerade i hög grad.

Årstafältet i Stockholm studerades i fältstudien eftersom det är ett förtätningsprojekt på ett grönområde och för att resonemanget om att bygga på grönområden och höja kvaliteten på kvarvarande grönområden finns med i Stockholms stads översiktsplan. Fallstudien visar att en kvalitetshöjning på Årstafältet innebär att fler värden tillkommer än vad som tas bort. Värden i alla tre dimensionerna ekologiskt, socialt och estetiskt tillkommer och Årstafältet kan därför anses få en mer trivalent design.

Innehåll

Introduktion	5
Bakgrund.....	5
Syfte.....	7
Metod	7
Litteraturstudie	7
Val av projekt till fallstudien.....	7
Fallstudie.....	8
Avgränsningar	8
Begreppsprecisering	9
Resultat.....	9
Begreppet kvalitet gällande grönstruktur	9
Objektiv och subjektiv landskapssyn idag.....	10
Kvalitetsbegreppet hos landskapsarkitekter	10
Presentation av Årstafältet	12
Resultat av fallstudie Årstafältet.....	12
Från Stockholms stads översiktsplan	13
Från Programförslag för Årstafältet.....	14
Från Miljökonsekvensbeskrivning av Program för Årstafältet	15
Från Miljökonsekvensbeskrivning av Detaljplan Parken	15
Från Detaljplan Parken.....	16
Från Detaljplan Etapp 1.....	17
Sammanfattning och analys	17
Diskussion.....	21
Diskussion kring arbetet.....	21
Diskussion kring resultatet	21
Slutord.....	22
Frågor för framtiden	22
Referenser	23

Introduktion

Idag finns det en internationellt rådande trend att förtäta och grönområden är ofta det som byggs bort. Under de senaste 30 åren har andelen gröna ytor i våra tätorter minskat i antal och storlek, och ingenting tyder på att den trenden håller på att vända (Boverket 2007).

Samtidigt finns det många argument för att grönstruktur är viktig i städer, och blir allt viktigare ju mer städerna förtätas. Det bildas därför en motsättning mellan viljan att förtäta och viljan av bevara grönstruktur. Den här motsättningen ligger till grund för denna uppsats och leder fram till frågan hur den hanteras i praktiken. Hur hanteras frågan på stadsplanekontoren i våra kommuner? Det kan kännas som att parker och andra gröna områden ofta byggs bort. Hur kompenseras det? Jag har hört argumentet att det kompenseras genom en kvalitetshöjning av den kvarvarande grönstrukturen, men då blir jag nyfiken på vad det innebär. Vad är kvalitet på grönstruktur och vad menar man när man säger att den ska höjas? Den här uppsatsen undersöker begreppet kvalitet samt hur Stockholms stad använder begreppet kvalitet i planeringen över Årstafältet.

Bakgrund

Idag bor hälften av världens befolkning i urbana områden (WHO) och det ökar varje dag. Även befolkningen i Sverige ökar kraftigt och det råder en bostadsbrist i många kommuner (Boverket 2016). För att möta behovet av bostäder står stadsbyggandet inför valet om hur man gör det på bästa sätt. Idag är den rådande trenden att man förtätar i städer (Boverket 2007). Förtätningen började som en reaktion mot stadsutglesningen, även kallad ”urban sprawl”, som kom vid bilismens intåg (Malmö stad 2010). Vid den här tiden byggdes det ofta stort och utbrett och med låg densitet vilket medförde slöseri med marktillgångar samt större avstånd och därmed ökad bilberoende. Sedan 1990 har utvecklingen gått åt andra hållet och många städer förtätas istället (Stockholm stad 2010a). I en artikel från 2000 redogör författaren (Burton 2000) för att stödet för förtätning ökat under de senaste åren. Idag är det inte längre en fråga om staden ska förtätas, utan hur den ska göra det (Ståhle 2009). Förtätning pågår i många av Sveriges tätorter och inte bara i de största städerna men effekten blir tydligare ju större och tätare staden är. Förtätning görs genom att exempelvis bygga på höjden, bygga i mellanrummen i staden och genom omvandling av industriområden (Burton 2000).

Fördelar med förtätning är bevarande av landsbygd då mindre markyta utnyttjas till bostäder (Burton 2000, Malmö stad 2010, Ståhle 2009), mindre behov av bilresande och därmed minskade utsläpp av farliga ämnen, större stöd för kollektivtrafik, bättre tillgång till tjänster och inrättningar, minskad social segregation, effektivare infrastruktur samt förnyelse av inre stadsområden (Burton 2000). Ett annat argument för förtätning är att man får en urban stadskaraktär som idag är populär (Malmö stad 2010). Men det är inte tätheten i sig som attraherar utan närheten som kommer av en kompakt stad. Det är det faktum att det är nära till bostad, arbete och aktiviteter, parker och kulturutbud som ses som en kvalitet (Boverket 2016).

Under den senare tiden har förtätning blivit liktydigt med begreppet hållbarhet (Boverket 2016). Begreppet hållbar utveckling blev stort 1987 i och med FN:s rapport *Our Common Future* där det beskrivs som; ”Hållbar utveckling är utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov.” (Nationalencyklopedin). Begreppet har sedan använts flitigt. Hållbarhet delas in i tre dimensioner; ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet. Men trots att tät stadsbyggnad kan anses vara hållbar så minskar inte behovet offentliga platser för möten, rekreation och lek (Boverket 2007).

Förtätningen har även sina kritiker och det finns argument mot förtätning. Förtätning bidrar till ökad trängsel, buller samt ökat tryck på kollektivtrafik, allmänna ytor och grönstruktur (Malmö stad 2010). Det ökar också biltätheten och gör det dyrare att leva i städerna vilket leder till gentrifiering och social ojämlikhet (Boverket 2016). Det byggs allt tätare och högre vilket minskar friytor på marken, minskar solinstrålning till bostadsgårdar och skymmer utblickar (Boverket 2016). Boverket skriver (Boverket 2007) att förtätning av staden och exploatering av grönområden kan leda till att det blir svårare och dyrare att bevara och utveckla kvaliteter på de grönytor som finns kvar.

Begreppet förtätning används ofta och det förklaras sällan vilket tyder på att det är så pass vedertaget (Henriksson & Weibull 2008). Ibland används andra begrepp för att förklara samma fenomen. Begreppen stadsläkning, städslänkning och förnyelse ger konceptet en positiv klang och ger intrycket av att staden är trasig och att förtätning helar staden. I övrigt uppfattas ordet förtätning som negativt eller positivt laddat beroende på vilka ord som står i sammanhanget (Ibid.).

Det finns mycket som visar på att det gröna har stora kvaliteter i staden (Boverket 2007, Malmö stad 2010), framför allt när den blir allt tätare. I en tätare stad blir den privata boytan mindre (Burton 2000) och de allmänna ytorna i staden blir därför viktigare. Det finns en rad vinster för livskvalitet av vegetation så som exempelvis; renare luft, skugga, svalare temperatur och välbefinnande (Carmona et al. 2010). Grönstruktur är också viktigt för biologisk mångfald, som i sin tur leder till naturupplevelser och förståelse för naturen (Boverket 2007). Det går tydligt att se att storstäder som har mycket grönområden i mycket högre grad har barnfamiljer boende centralt (Ståhle 2005).

När nu staden blir allt tätare så kan tillgången till grönområden nära bostaden minska och det ökar kravet på att den grönstruktur som finns kvar är lätt att ta sig till och är av hög kvalitet (Boverket 2007). Många kommuner, till exempel Stockholm, säger i sina översiktsplaner att de vill satsa på de gröna områdena i staden (Stockholms stad 2010a). Men Stockholm har gått ifrån sin tidigare detaljplan från 1999 (Stockholm stad 1999) där de skriver att de vill spara grönområden och att förtätning endast bör ske på redan exploaterade platser. Nu är de flesta redan exploaterade platserna använda (Ståhle 2009) och kommunen har istället börjat se sig om efter nya platser att förtäta på. I översiktsplanen från 2010, Promenadstaden (Stockholms stad 2010a), uttrycks det tydligt att förtätning ska ske och att det kommer att leda till en minskning av grönstruktur (Ibid. t.ex. ss. 18, 45). Men kommunen erkänner också att grönstruktur är viktigt och ska enligt översiktsplanen satsa på grönområdena så att stadsmiljön totalt blir bättre, även om grönytan minskar (Ibid.). Det är just detta resonemang som ligger till grund för den här uppsatsen. Vad menar Stockholms stad med att kvaliteten ska bli högre på grönstruktur när staden förtätas?

Syfte

Den här uppsatsen vill belysa hur motsättningen hanteras i praktiken mellan viljan att förtäta och vikten av högkvalitativ grönstruktur i staden. Planerna för Årstafältet i Stockholm studeras därför som ett exempel. Syftet med den här uppsatsen är att identifiera vad planerare menar med en kvalitetshöjning av grönstruktur, med Årstafältet som exempel.

Frågeställningen lyder: *Vad menar plandokumentet för Årstafältet med en kvalitetshöjning av grönstruktur?* Den här frågan ska besvaras genom att undersöka: Hur används begreppen ”kvalitet” och ”värde” i plandokumentet och vad framgår i plandokumentet som kan hänvisas till en kvalitetshöjning av grönstruktur?

Uppsatsen utforskar även begreppet *kvalitet* när det syftar på grönstruktur och används av landskapsarkitekter. Fallstudien mynnar ut i en jämförelse mellan de åtgärder som beskrivs i plandokumentet och uppsatsens definition av begreppet *kvalitet*. Jag ställde fyra hjälpfrågor till plandokumentet för att kunna svara på huvudfrågan:

- » Vilka argument används för att förtäta på grönstruktur?
- » Vilka kompensationsåtgärder argumenterar plandokumentet för vid förtätning på grönstruktur?
- » Vad menar planprogrammen med en kvalitetshöjning av kvarvarande grönstruktur?
- » Hur förhåller sig kompensationsåtgärderna till uppsatsens definition av begreppet kvalitet?

Metod

För att kunna besvara frågan krävdes ett projekt som kunde studeras samt en definition av begreppet kvalitet. Projektet studerades sedan med utgångspunkt i uppsatsens frågeställning och definitionen av kvalitet. Efter fallstudien diskuterades både resultatet och metoden och uppsatsen avslutades med frågor för fortsatt forskning.

Litteraturstudie

En studie gjordes om begreppet kvalitet. Begreppets betydelse studerades först generellt för att sedan snäva in och handla om kvalitet på grönområden. Sökningar gjordes på Google Scholar med sökord som landscape, philosophy, quality och value. För att hitta information om vad kvalitet är generellt användes sökmotorn Google. Referenslistor i artiklar och SLU:s publikationsarkiv Epsilon användes också för att hitta nya källor.

Val av projekt till fallstudien

Valet av projekt att undersöka gjordes utifrån följande kriterier:

- » Det ska vara ett förtättningsprojekt.
- » Det ska planeras på mark som uppfattas som grönområde.

- » Det ska finnas plandokument för projekten där det står att kvaliteten på kvarvarande grönområde ska öka som en kompensation.
- » Det ska vara aktuellt.
- » Det ska helst planeras på mark som ägs av kommunen för att det ska vara en fråga om stadsplanering och inte om enskilda intressen.
- » Det ska helst vara i en stor stad för att konflikten med att förtäta på grönsstruktur ska få effekt.

De tre första kriterierna är nära förknippade till uppsatsens frågeställning och måste uppfyllas för att fallstudien ska kunna besvara frågan. Projektet skulle vara aktuellt för att fallstudien skulle ge en bild av hur situationen såg ut idag. För att det tydligt skulle vara en fråga om stadsplaneringsstrategi och undvika enskilda intressen så valdes projektet utifrån kriteriet att det är kommunen som initialt ägde marken. Förtätning pågår som tidigare nämnts i många av Sveriges tätorter men för att konflikten mellan förtätning och vikten av grönområden skulle få effekt så skulle det valda projektet helst ligga i en stor stad. I Stockholms översiktsplan från 2010 (Stockholms stad, 2010a) står det att grönområden kan tas tillvara för att ge plats åt förtätning. I och med detta så kändes det angeläget att välja exempel på projekt från Stockholm. Genom att följa dessa kriterier hittade jag ett antal projekt. Uppsatsens omfattning gav utrymme till att använda ett av dessa i fallstudien och det blev Årstafältet i Stockholm.

Fallstudie

För att besvara på uppsatsens fråga granskades plandokument så som planprogram, planbeskrivningar och miljökonsekvensbeskrivningar för projektet. Jag studerade även Stockholms stads översiktsplan. Ordet ”plandokument” kommer att användas i uppsatsen som samlingsnamn för de dokument som jag har granskat. Vid granskningen sökte jag efter termerna kvalitet och värde för att se hur de användes. Eftersom ordet kvalitet är så tätt förknippat med ordet värde så betraktade jag dem som synonyma. Jag läste igenom hela dokumenten för att även hitta andra formuleringar för att beskriva samma sak. När jag sökte efter ordet kvalitet skrev jag ”kvalit” för att få med resultat med både stavningen ”kvalitet” och ”kvalité” samt ändelser.

Jag ställde fyra hjälpfrågor till plandokumenterna för att kunna svara på huvudfrågan. De här frågorna författades innan genomläsning av plandokumenterna så en del av resultatet blev att se ifall frågorna gick att svara på utifrån den information som ges i plandokumenterna. De kvaliteter som listas i Stockholms stads sociotopkarta kommer att jämföras med de kvaliteter som tas upp i plandokumenterna.

Avgränsningar

Uppsatsen är en litteratur- och dokumentstudie och innehåller inga intervjuer eller liknande undersökningar utan avgränsas till att bara undersöka hur projekten framställs i plandokumenterna. Eftersom jag tittar på projekt som ännu inte har byggts så kan jag inte undersöka hur slutresultatet blivit. Hur slutresultatet kommer att bli i förhållande till vad som står i plandokumenterna är också en intressant fråga, men den ligger utanför den här uppsatsen. Resultaten för plandokumenterna presenteras i publikationsordning med det äldsta första. Att det endast detaljplanerna för parken och etapp 1 som studerats, beror på att de är de enda detaljplaner som hittills har vunnit laga kraft.

Jag besökte även Årstafältet, men genomförde då ingen underökning som ryms under den här frågeställningen.

Litteraturstudien över begreppet kvalitet är begränsad i omfång. Den innehåller inte ett slutgiltigt svar över hur begreppet har använts förut och hur det används idag, utan ger en introduktion till ämnet.

Begreppsprecisering

Grönområde/
grönstruktur

Med begreppen grönområde eller grönstruktur menas det som är grönt i staden. Det innefattar bland annat parker, planteringar, alléer och naturområden. I den fysiska planeringen kan den vara planlagd mark, ej planlagd mark, eller vara mark- och vattenområden som avsatts för friluftsliv och naturvård.

Landskap

Ett landskap är enligt Landskapskonventionen; ”ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer”.

Resultat

Här följer resultatet av litteraturstudien och fallstudien. Först presenteras litteraturstudien som börjar med en historisk översikt över begreppet kvalitet och leder till en översikt över hur begreppet kan användas av landskapsarkitekter idag. Därefter presenteras undersökningen av plandokumentet för Årstafältet.

Begreppet kvalitet gällande grönstruktur

Ordet *kvalitet* beskrivs som ett inre värde, egenskap, sort, beskaffenhet eller god beskaffenhet (Svenska Akademiens ordlista över svenska språket 2015). Så som det ofta används så innefattar det en värdering, någonting av hög kvalitet är bättre än någonting av låg kvalitet (Filosofiska rummet 2012). Ordet är tätt förknippat med orden *värde* och *värdering*. Men ordet är väldigt brett och används i många olika syften så det kan vara svårt att definiera exakt vad det betyder. Kvalitet kan användas både för att beskriva någonting konkret eller någonting abstrakt (Filosofiska rummet 2012). Ett exempel på någonting konkret kan vara kvalitet på stenplattor, där begreppet kvalitet kan jämföras med hållfasthet. Kvalitet på abstrakta ting som mänskliga relationer och upplevelser är svårare att definiera. *Kvalitet* används ofta som en kontrast till *kvantitet*, där kvantitet kan mätas och kvalitet beskriver en annan aspekt som kan bedömas, men som inte kan mätas (Filosofiska rummet 2012).

Det finns i huvudsak två olika syner på landskapskvalitet som står i kontrast till varandra, den objektiva och den subjektiva, och dessa ger grund till två väldigt olika sätt att värdera landskap (Lothian 1999). Den objektiva synen är ett expertbaserat synsätt och den subjektiva är ett upplevelsebaserat synsätt och dessa två uppfattningar har paralleller i den långt gående debatten om filosofin bakom begreppet estetik (Daniel 2000). Den objektiva synen har sin grund i den klassiska synen på estetik (Lothian 1999). Enligt de gamla grekerna så var skönhet någonting inneboende i tingens väsen och den här synen rådde inom den europeiska filosofin ända fram till 1700-talet. Då trädde filosofer som Locke, Burke och Kant fram och sade att skönhet istället är någonting som finns i betraktaren och är kulturellt betingat (Lothian 1999).

Objektiv och subjektiv landskapssyn idag

Idag är det inom filosofin den subjektiva synen på estetik som är den rådande medan landskapskvalitetsbedömningar idag ofta innehåller båda synerna (Lothian 1999). Den objektiva synen innebär att man ser landskapskvalitet som ett inbyggt fysiskt attribut och undersöks genom att applicera vissa kriterier på landskapet (Ibid.). Enligt den subjektiva synen kommer landskapskvalitet från betraktarens öga och undersöks genom att studera relationen mellan det fysiska objektet och upplevelsen som kommer av det (Ibid.).

Det finns idag en rådande trend i många olika sammanhang att vilja mäta kvalitet genom att sätta upp mål och kriterier (Filosofiska rummet 2012). Denna trend gäller även inom landskapsanalys. Man vill kunna utvärdera landskap genom att mäta och kategorisera så som man gör med exempelvis markegenskaper och vegetation (Lothian 1999). Den här synen har framför allt varit vanlig i Storbritannien. I USA och Canada har en annan syn dock varit rådande som innebär att man använder metoder för att få reda på hur landskapet upplevs (Ibid.). Det är det här som är den subjektiva synen på landskap. Den innebär, till skillnad från den objektiva, att den kan återskapas med liknande resultat för att den har en vetenskaplig grund samt ger en bild av samhällliga preferenser och kan därför försvaras politiskt (Ibid.). Medan man idag är mer eller mindre överens om att landskapskvalitet kommer ur interaktionen mellan landskapets fysiska egenskaper och betraktarens upplevelse och erfarenhet, så gör man det i olika grad (Daniel 2001). Viljan att kunna mäta kvalitet går ut över insikten att kvalitet är någonting som upplevs.

När man ska mäta kvalitet så synliggörs de aspekter av kvalitet som går att mätas, men det som inte går att mätas försvinner oundvikligen (Filosofiska rummet 2012). Det är därför viktigt att inte sätta upp kriterier att mäta kvalitet ifrån för de blir av definition subjektiva, utan att hålla sig till den subjektiva synen på landskapskvalitet och därmed mäta den upplevda kvaliteten av landskapet (Lothian 1999).

Kvalitetsbegreppet hos landskapsarkitekter

I sin bok (2000) har Thompson sammanställt vilka värderingar som ligger bakom hur praktiserande landskapsarkitekter i Storbritannien utövar sitt yrke. Enligt Thompson så vilar landskapsarkitekturen på tre ben som optimerar värden i design; det ekologiska, det sociala och det estetiska (på engelska; ecology, community and delight). Han sammanfattar detta genom sin modell trivalent design som säger att en design kan ha olika mycket av de tre dimensionerna men en högkvalitativ design är väl genomtänkt när det gäller alla tre. Betydelsen av att ta vara på

de ekologiska värdena på en plats är stor vid förändringar i ett landskap, inte minst vid omvandling av grönyta till stadsrum. Det handlar om att värna växt- och djurliv på lokal och regional nivå och att betrakta förändringen som görs i ett hållbarhetsperspektiv (Ibid.). De två andra dimensionerna samhälle och estetik kan kopplas samman med den subjektiva synen på landskap genom att de bemöter vikten av människors upplevelse av en plats. Om dimensionen samhälle skriver Thompson att det rådande synsättet är att det är viktigt att inse att människor är olika och behöver olika lösningar på problem. Medborgardialog är därför viktigt för att få syn på brukarnas åsikter och önskemål. Användbarhet i landskapet är också en funktion av sociala kvaliteter. Vid beskrivningen av den estetiska aspekten är det tydligt att den är den subjektiva synen på estetik som råder. Landskapsarkitekten kan mer eller mindre agera som en konstnär och att vad som upplevs som vackert beror på vem som tittar. Det råder dock olika åsikter om landskapsarkitektens hand ska synas i landskapet eller inte.

De tre aspekterna ekologiskt, socialt och estetiskt liknar delvis de tre aspekterna av hållbar utveckling; ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet. Skillnaden ligger då i den tredje termen. Den ekonomiska aspekten i hållbarhetskonceptet finns i alla tre delarna i trivalent design. Bantar man ekonomin för mycket finns inte utrymme för varken ekologi, samhälle eller estetik (Ibid.). Estetik är någonting som är viktigt för gestaltning och är en viktig del i landskapsarkitektens yrkesutövande. När det finns starka advokater för de ekologiska värdena går de ofta fram, men de sociala och kulturella värdena är sällan så starka och de förloras ofta. (Boverket 2007).

I Stockholms sociotopkarta (Stockholms stad 2002) används begreppet sociotop. Det förklaras som att det handlar om den värderade och upplevda platsen. Begreppet är besläktat med ordet biotop som i ekologi beskriver ett ekologiskt enhetligt område eller landskapstyp (Svenska Akademiens ordlista över svenska språket 2015). Här förklaras begreppet biotop som någonting som kan mätas och vägas på en plats. Det står i kontrast till begreppet sociotop som istället handlar om människans interaktion med platsen. Sociotopkartan ger exemplet ”strand” som skulle kunna definiera platsens biotop medan ”badplats” skulle kunna definiera samma plats sociotop (Stockholms stad 2002). Sociotopbegreppet innebär att frågor som ”för vem” och ”till vad” besvaras, och sociotopen kan då beskrivas i termer som bland annat kvalitet, upplevelsevärde, mening, värde, karaktär och funktion (Ibid.). Användandet av begreppet sociotop är en början till ett sätt att definiera subjektiv kvalitet på ett objektivet sätt. Metoden är upprensbar och på så sätt objektiv och inte beroende av vem som gör undersökningen. Resultatet visar subjektiva värden för det speglar det förhållande som de människor som använder platsen har till platsen. Den här metoden visar därför på en subjektiv landskapssyn som Lothian förespråkar. Sociotopkartan presenterar en lista över kvaliteter och definierar att en yta ska innehålla minst en av dessa kvaliteter för att kunna betecknas som socialt och kulturellt värdefull. De här olika kvaliteterna är uppdelade i olika grupper vilka är; identifikation och pedagogik (t.ex. blomprakt, grön oas, kulturmiljöer, och vild natur), samvaro (t.ex. evenemang, folkliv och picknick), trygghet (t.ex. ro), rekreation (t.ex. bollspel, lek och promenader) samt försörjning (t.ex. torghandel och uteservering). I bilaga 10 till sociotopkartan presenteras en utförlig lista över dessa kvaliteter (Stockholms stad 2002). Det här är ett försök till att göra begreppet kvalitet till någonting konkret.

Den definition av kvalitet på grönstruktur som jag väljer att arbeta efter i den här uppsatsen baseras på Thompsons (2000) begrepp trivalent design och lyder som följer: Begreppet kvalitet gällande grönstruktur grundar sig på en subjektiv syn på landskap och där värden i de tre dimensionerna ekologi, samhälle och estetik finns representerade i hög grad.

Presentation av Årstafältet

Årstafältet ligger i södra Stockholm mellan stadsdelarna Årsta, Östberga, Enskefältet och Valla gårde. En ny stadsdel med 3800-4000 nya bostäder planeras i det som är södra Stockholms största grönområde (Stockholms stad 2010b).

Historiskt sett har platsen lämnats obebyggd för att den var svår att bygga på med dåtidens metoder. 1994 togs ett beslut i Stockholms stadsfullmäktige om att platsen skulle bevaras som park och anläggas som en landskapspark (Erlandsson & Sittkoff 2009). En detaljplan togs fram år 2001 och flera av de element som detaljplanen redogjorde för, så som en damm, kolonilotter, rugbyplan och en golfbana, byggdes under de kommande åren (Erlandsson & Sittkoff 2009).

Det började dock en ny process 2006 i vilken parken skulle bli mindre och kantas av ny bebyggelse. Planförändringen kom efter att Stockholm bytt politisk majoritet. Stadsbyggnadskontoret bjöd 2008 in till en internationell arkitektävling för att få idéer till det nya projektet. Ett vinnande förslag utsågs som sedan jobbades vidare med (Stockholms stad 2010b).

År 2010 kom ett program där det vinnande tävlingsförslaget har omarbetats som beskriver ett förslag till den nya stadsdelen och en ny park (Stockholms stad 2010b). I programmet minskar parken från 50 hektar ner till 30 hektar (Ibid.). Bebyggelsen är placerad utkanten av parken mot norra delen av området så att parken behåller den öppna karaktär den har idag (Stockholms stad 2010b). Utbyggnaden av den nya stadsdelen är beräknad att ta 15-20 år (Stockholm stad 2010b). Programmet beskriver utvecklingsplanerna för hela Årstafältet. Enskilda detaljplaner beskriver sedan parken och varje bebyggelseetapp separat. I januari 2018 har detaljplanen för parken och etapp 1 vunnit laga kraft.

Resultat av fallstudie Årstafältet

Här presenteras resultatet av fallstudien av Årstafältet genom att resultat för varje dokument presenteras separat och följs av en sammanfattning och analys. Samma resonemang som förekommer i flera dokument presenteras i regel bara en gång.

De dokument som studerats är:

- » Översiktsplan för Stockholms stad Promenadstaden (Stockholms stad 2010a)
- » Förslag till program för detaljplan vid Årstafältet (Stockholms stad 2010b)
- » MKB Program Årsta (Stockholms stad 2013a)
- » MKB Detaljplan Parken (Stockholms stad 2013b)
- » Planbeskrivning Detaljplan parken (Stockholms stad 2017a)
- » Planbeskrivning Detaljplan etapp 1 (Stockholms stad 2017b)

Från Stockholms stads översiktsplan

Här beskrivs hur Stockholms stads översiktsplan argumenterar för att grönområden måste byggas på. Det gäller inte bara för Årstafältet utan generellt då resonemanget förekommer. Till sist presenteras vad översiktsplanen skriver specifikt om Årstafältets utveckling.

Varför grönområden ska byggas på och hur det ska göras på ett bra sätt?

Den övergripande planen för Stockholms utveckling enligt översiktsplanen är att skapa förutsättningar för en fortsatt tillväxt och en fortsatt ökad befolkning. Kvaliteterna som den nära, trygga och miljövänliga staden ska stå i fokus för stadens utveckling (Stockholms stad 2010a). Förutsättningarna för detta är tänkt att genomföras genom att bygga en tätare och mer sammankopplad stad (Ibid.). Översiktsplanen skriver att konkurrensen om mark kommer att öka, både centralt och längre ut från centrum. Detta leder till svåra avvägningar i att bereda plats för bostäder och arbetsplatser, platser för utevistelser, tekniska anläggningar samt infrastruktur. Blandningen av olika funktioner på en begränsad yta ses som en kvalitet och kompletterande bebyggelse i kollektivtrafiknära lägen ska prioriteras (Ibid.).

Dokumentet förespråkar ett effektivt markutnyttjande och att vid förtätning i första hand använda redan exploaterad mark för nya ändamål. Sedan står det att det mest effektivt utnyttjande ibland kan vara att pröva ny bebyggelse på grönområden och förbättra kvaliteten på grönområden i närheten (Ibid.).

Hur kvaliteten på grönområden upplevs, står det, beror mycket på hur området förvaltas och skötsel är därför en viktig del i att hålla en god kvalitet på grönytorerna. Det står också att ”grönområdenas attraktivitet mer beror på deras innehåll, utformning och tillgänglighet än på deras storlek” (Stockholms stad 2010a ss.37-38).

I översiktsplanen finns resonemanget om stadsläkning vilket är ett argument för förtätning för att man idag vill skapa en stad med en tätare karaktär än den som tidigare byggdes. Förtätning förespråkas på flera ställen. Det står till exempel att: ”Den täta staden har tydliga fördelar ur ett hållbarhetsperspektiv” (Ibid. s.8). En målformulering i översiktsplanen lyder: ”Skapa täta och attraktiva stadsdelar med blandat innehåll och offentliga miljöer av hög kvalitet” (Ibid. s. 34).

Det finns också prioriteringar i vad det är som i första hand ska få ta plats i den täta staden. Vid planering för bostäder bör parkeringsytor och liknande helst förläggas under mark och byggnader för att ge plats åt ytor för rekreation och lek (Ibid.). När ny bebyggelse infogas i områden med befintlig bebyggelse bör den planeras i samspel med eller i medveten kontrast till området tidigare karaktär och infogas försiktigt med tanke på stadslandskapets helhetsverkan. Det står att ”ny bebyggelse ska hålla minst lika hög kvalitet som sin omgivning och att den ska bidra till en attraktiv stadsmiljö” (Ibid. ss. 45-46).

Det kommer alltså, enligt översiktsplanen, behöva byggas på grönområden för att nå målet om en växande stad och viljan är att staden ska förtätas och få en blandning av olika funktioner på en begränsad yta. Översiktsplanen lägger dock också vikt vid att detta måste ske på ett bra sätt.

Årstafältet

Årstafältet ska få en park i världsklass (Stockholms stad 2010a) vilket är en direkt koppling till visionsdokumentet Vision 2030 som beskriver målet om ett Stockholm i världsklass (Stockholms stad 2007). Kvaliteter som parken ska ha är; varierade landskapsrum, ett rikare växt- och djurliv samt attraktioner som

lockar många besökare. Översiktsplanen skriver att kopplingarna mellan stadsdelarna runt Årstafältet är svaga och sambanden mellan stadsdelarna kan förbättras i och med planeringen av Årstafältet (Stockholms stad 2010a).

I översiktsplanens plankarta framgår det att Årstafältet är utpekad som ett stadsutvecklingsområde och nod och är en del i den centrala stadens utvidgning (Stockholms stad 2010c).

Från Programförslag för Årstafältet

I beskrivningen av programförslaget (Stockholms stad 2010a s.12) står det att: ”I stadsdelen förenas den täta stadens utbud och närhet mellan människor med yttre stadens bostadskvaliteter och närhet till park.” Stycket fortsätter med att beskriva vilken karaktär området ska ha; ett vinklat och varierat gatunät med en tät och stadsmässig och blandad bebyggelse för bostäder, service och verksamheter. ”Årstafältet [bedöms] kunna få den mängd boende och arbetande som krävs för att skapa de urbana kvaliteter som saknas i många förorter idag” (Ibid. s. 19). Den nya bebyggelsen tas upp som en faktor för att skapa detta, tillsammans med andra faktorer som närheten till kollektivtrafik och närheten till en stor park. Aspekter som är viktiga vid gestaltningen är; variation, orienterbarhet, upplevelser och tydlig karaktär. Om parken står det: ”Parkens delar ges olika, tydliga karaktärer med hög kvalitet på utformning, material och skötsel.” (Ibid. s. 26) Det står även att delar av parken ska utvecklas med stort inflytande från de boende. Om byggnader står det att läsa: ”Återkommande teman för byggnaderna är gröna fasader och tak, integrerade energilösningar, naturmaterial och gedigen kvalitet” (Ibid. s. 28).

Dagvattnet ska ses som en positiv resurs för att det ”bidrar till fler attraktiva kvaliteter i form av synligt vatten och våtmarksområden som även fungerar som förstärkare av livsbetingelserna för djur och växter i park- och stadslandskapet.” (Ibid.) Programmet förespråkar en användning av lösningar som står i framkant i den tekniska utvecklingen (Ibid.).

Det gjordes en medborgardialog med ungdomar från de omkringliggande områdena Årsta och Östberga för att synliggöra vilka kvaliteter och brister som ungdomarna upplever idag. Brister som ungdomarna såg idag var att de ville kunna få bättre kontakt med ungdomarna i det andra området, kollektivtrafiken hade brister och de saknade någonstans att träffas. De uttryckte en önskan om nya sportanläggningar och aktivitetsbyggnad där ungdomar är välkomna (Ibid.). Det gjordes också en medborgardialog med boende av varierande åldrar där ämnen som togs upp var; hur man kan skapa fler mötesplatser på Årstafältet, hur man kan bygga levande bostadsområden, integrera omkringliggande områden med varandra, blanda bostäder med olika upplåtelseformer och bygga stadsmässigt, värna kulturmiljö och kolonilotter, förbättra kollektivtrafik samt idéer om konkret innehåll i parken. En enkätundersökning visade att Årstafältet används sparsamt idag och att den främsta användningen sker genom promenader (Ibid.).

Närheten till parken för boende i den nya stadsdelen tas upp som en kvalitet. Men den nya bebyggelsen gör att det blir längre till parken för dem som bor i Årsta och då förespråkas skolgården kompensera för detta i utbudet av gröna miljöer (Ibid.). Det blir också längre för boende i Östbergabackarna och det kompenseras genom bättre lokalgator och gångvägar som ska förbättra tillgängligheten. Det står på flera sätt att det faktum att det blir längre till parken ska kompenseras genom att det ska bli lättare att ta sig till parken.

Från Miljökonsekvensbeskrivning av Program för Årstafältet

Den viktigaste miljöaspekten att beskriva och bedöma i dokumentet är naturmiljö (Stockholms stad 2013a). De andra miljöaspekterna som också behandlas är; vattenmiljö och klimatanpassning, rekreation, luftkvalitet, buller, risk och säkerhet, landskapsbild, kulturmiljö, hushållning med naturresurser samt byggskedet (Ibid.). Dokumentet bedömer att förslaget innebär både positiva och negativa miljökonsekvenser på lokal och regional nivå och att de negativa miljökonsekvenserna när det gäller naturmiljö är acceptabla i förhållande till fördelarna med att bygga bostäder med tillhörande rekreationsområde i kollektivtrafiknära läge (Ibid.). Planerna anses innebära god hushållning med mark genom avvägningen som gjorts mellan tät bebyggelse och bevarandet av prioriterade naturvärden.

Begreppet "kvalitet"

Miljökonsekvensbeskrivningen hänvisar till målet att kompensera byggande på grönstruktur genom kvalitetshöjning av den kvarvarande grönstrukturen fem gånger (Ibid. ss.5, 33, 38, 59, 65). Kvaliteter som ska kompenseras är; kvaliteten på vegetationsytor, upplevelsevärden samt kvalitet ur rekreationssynpunkt (Ibid.).

Begreppet kvalitet används flera gånger när positiva konsekvenser av programförslaget redovisas. Positiva konsekvenser för det gröna är till exempel att den biologiska mångfalden kommer att stärkas och att grönytefaktorn ska användas som metod för att planera för gröna kvaliteter. När det gäller grönytefaktorn så redovisas på sidan 21 en lista över principiella utgångspunkter för grönytefaktorn. Dessa inkluderar till exempel att "skapa gröna kvarter med höga sociala värden", och att samverka utformningen av ytor och planterade träd och växter för att gynna djur och växter. Rekreativa kvaliteter anses öka genom att parken utvecklas för att locka fler besökare än idag (Ibid.).

Begreppet "värde"

Ordet värde används oftast i det sammansatta ordet naturvärde och även i meningar där det syftar på ett naturvärde. Miljökonsekvensbeskrivningen går igenom vilka konsekvenser programmet har för olika naturvärden. Den slutgiltiga bedömningen är att naturvärden kommer att påverkas negativt på lokal nivå. Vissa arter kommer att försvinna från fältet när den stora sammanhängande gröna ytan minskar och även om ytan som blir kvar utvecklas för att få högre kvalitet så kommer den inte kunna kompensera den yta som tas i anspråk (Ibid.). Vissa områden med naturvärden kommer att helt försvinna utan att liknande miljöer tillkommer men det är bara negativt på lokal nivå och inte på regional nivå.

Begreppet värde används också är när det syftar till upplevelsevärden. Bedömningen är att mängden upplevelsevärden kommer att öka genom anläggningen av varierande biotoper och varierande aktiviteter samt genom en bullsänkning i parken (Ibid.). Begreppet förekommer också i andra sammansatta ord som till exempel utvärdering och riktvärden.

Från Miljökonsekvensbeskrivning av Detaljplan Parken

Den större delen av dagens vegetationsytor kommer att bevaras och har möjlighet att utvecklas vidare (Stockholms stad 2013b). Planens syfte, står det, är att "förändra den befintliga parken, så att den får ökade rekreativvärden och kan utformas i samklang med den nya bebyggelsen" (Ibid. s. 5). Den viktigaste miljöaspekten att beskriva och bedöma, enligt dokumentet, är naturmiljö. De andra miljöaspekterna som också behandlas är; vattenmiljö och klimatanpass-

ning, rekreation, risk och säkerhet samt kulturmiljö (Ibid.). Sammantaget ”innebär planförslaget att rekreationsvärdena ökar avsevärt inom planområdet samt att naturvärdena i större delen av planområdet kvarstår eller stärks (Ibid. ss. 5, 32).

Begreppet ”kvalitet”

”Planförslaget innebär att större delen av dagens vegetationsytor kvarstår och kan utvecklas vidare. De ytor som idag saknar naturvärden ska omvandlas till marker med högre kvalitet avseende naturvärden” (Ibid. s. 5, 32). Förhöjning av kvalitet förekommer också i följande mening: ”Den minskade ytan på parken jämfört med idag ska uppvägas med högre kvalitet avseende upplevelsevärden på den kvarvarande delen. Avsikten är att fler målgrupper ska nyttja fältet” (Ibid. s. 25).

Begreppet ”värde”

Som negativa konsekvenser nämns att ett högre besöksstryck kommer att slita mer på naturvärdena och negativt påverka fågellivet (Ibid.). Landskapsbilden anses förändras genom att det gamla kulturlandskapet blir svårare att avläsa på grund av att topografin kommer att förändras (Ibid.).

Som positiva konsekvenser nämns att ”rekreationsmöjligheterna kommer att öka då parkområden utvecklas för att stärka parken som mötesplats” (Ibid. ss. 5, 32). Det redovisas för att det finns möjligheter för att stärka de befintliga naturvärdena i den del som kommer att fortsätta vara parkmark genom plantering och skötsel. De planerade åtgärderna bedöms kunna innebära en sänkning av bullernivåerna i parken vilket ökar upplevelsevärdet. Göta landsväg, som är ett värdefullt kulturminne, planeras att framhävas genom plantering av träd, buskar och vägkantsflora och detta kommer också att stärka den biologiska mångfalden (Ibid.).

Från Detaljplan Parken

Planbeskrivningen för detaljplanen går igenom många framtida värden. Dagvattdammen och Valla å ska gynna växt- och djurliv, vara en del av en hållbar dagvattenhantering och ge stora rekreativa värden (Stockholms stad 2017a). I den delen av planområdet som behålls som park ska befintlig vegetation sparas om möjligt (Ibid.). Sammantaget innebär planförslaget att rekreationsvärdena ökar inom planområdet men att naturvärdena påverkas negativt” (Ibid. s. 26).

I sammanfattningen går att läsa att ”Visionen för den nya stadsdelen är en plats för möten” (Ibid. s. 2). För att parken ska bli en central mötespunkt, står det, ska parken få ett större innehåll som inkluderar det som kallas för aktivitetsbryggan som är programmerat för sport och anordnade aktiviteter och är tänkt att bli en central mötesplats, samt parkbryggan för spontana möten och promenader. Den största delen av parken kommer att fortsätta vara öppen. Den öppna delen beskrivs som att ”här finns utrymme för spontan lek och idrott, picknick och solbad men även för tillfälliga evenemang som festivaler, teater och cirkus” (Ibid. s. 13). Kolonilottsområdet flyttas och blir kopplat till parkens viktigaste stråk och här placeras också en ny föreningslokal. Tanken är att kolonilottsområdet bli tillgängligt för parkens besökare och inte bara för kolonisterna (Ibid.). Innehållet i den nya parken beskrivs till stor del vara inriktat på aktiviteter för barn, ungdomar och familjer. Kopplingarna till omgivande stadsdelar ska bli bättre så att även barn säkert kan ta sig till parken (Ibid.). Parken beskrivs omvandlas från landskapspark till aktivitetspark.

Planbeskrivningen återkommer ofta till Årstafältet som möjlighet till att koppla ihop omkringliggande områden. Årstafältets park, står det, ”har en strategisk betydelse för att väva samman de omkringliggande områdena med varandra och skapa en sammanhängande och levande stadsbygd” (Ibid. s. 12). Parken beskrivs få tydliga entréer och stråk och utformas i samklang med den nya bebyggelsen (Ibid.).

Karaktären i den nya parken beskrivs i detalj. Ord som rumslighet och gränser används på flera ställen för att beskriva upplevelsen av parken. Om de byggnader som uppförs står det att det är viktigt att de håller hög arkitektonisk klass för att bli ett attraktivt inslag i parken (Ibid.)

Från Detaljplan Etapp 1

Begreppet kvalitet används flera gånger för att syfta till att den nya bebyggelsen ska vara av hög arkitektonisk kvalitet (Stockholms stad 2017b). Målet är att stärka stadslivskvaliteterna i området (Ibid.). De stadslivskvaliteter som ska tillföras är de som saknas idag och de som nämns är; utökad service, fler mötesplatser, tryggare gångstråk och en mer upplevelserik och mångfasetterad stadsmiljö (Ibid.) De ska skapas genom att blanda funktioner, bygga tät bebyggelse och genom att bottenvåningarna ska vara inbjudande och öppna (Ibid.). Det beskrivs också hur taklandskapets kvaliteter ska prioriteras genom att taken ska kunna användas som gemensamhetsytor. De gröna kvaliteter som nämns i planbeskrivningen är prunkande grönska, gröna terrasser, solitära träd och låga sittvänliga murar på gårdarna (Ibid.). Variationer i byggnadernas utformning i höjd- och sidled ska ge siktlinjer som skapar värden till gatan (Ibid.).

Planbeskrivningen innehåller en redovisning av befintliga naturvärden och vilka som påverkas av planen, vilket är en variant av det stycke som finns i miljökonsekvensbeskrivningen för programmet.

Sammanfattning och analys

Alla de granskade dokumenten innehåller till stor del liknande resonemang. Sammanfattningsvis så är Årstafältets befintliga kvaliteter dess storlek och öppenhet som ger värden för djur, växter och rekreation, Göta landsväg som en värdefull kulturmiljö samt dagens bollplaner. De befintliga bristerna ges mer utrymme. De som nämns oftast är att det är svaga kopplingar mellan de omkringliggande stadsdelarna, bristfällig kollektivtrafik, att det finns få mötesplatser och att det präglas starkt av omgivande trafikleder som skapar buller. Bristerna i kollektivtrafik åtgärdas inte i de studerade plandokumenterna men det är en del av stadens övergripande mål för området vilket framgår i översiktsplanen (Stockholms stad 2010a).

Vilka argument används för att förtäta på grönområde?

Av de studerade dokumenten tas frågan om man ska förtäta genom att bebygga grönområden bara upp i översiktsplanen. Jag tolkar det som att frågan där bedöms bli besvarad och att den inte behöver tas upp i senare plandokument. Vad står det då i översiktsplanen om detta? Det står att målet är att Stockholm måste växa och sättet att lyckas med det är att bygga tätare och använda mark effektivt. Bakom detta finns det en politisk vilja. Hur det argumenteras för är dock intressant och det finns några ställen där detta görs. Ett effektivt markutnyttjande, som anses nödvändigt, beskrivs vara att bebygga viss parkmark om man höjer kvaliteten på den kvarvarande. Täthet i sig ses också som någonting positivt och en tät stad verkar vara någonting eftersträvanvärt. Specifikt för Årstafältet står det att

läget har blivit mer attraktivt och eftersom ett mål är att bygga i attraktiva lägen så bör Årstafältet bebyggas.

Vilka kompensationsåtgärder argumenterar plandokumentet för?

Vissa av de värden som planeras för svarar direkt mot de brister som tidigare pekats ut. De åtgärderna inkluderar att koppla ihop stadsdelarna runt Årstafältet med den nya stadsdelen samt att göra det lättare att nå parken. Parken och bebyggelsen ska ha tydliga entréer och stråk och trygga promenadvägar. Det argumenteras för att utveckla Årstafältet som en mötesplats och skapa möjligheter för möten, både för boende inom området och för besökande, samt att införa åtgärder som sänker bullret från trafiklederna runt om.

Nya värden som det planeras för är en ökning av aktiviteter inom området; ett utbud av service och funktionsblandning i bebyggelsen samt en mängd anläggningar för olika sport- och fritidsaktiviteter som attraherar olika sorters människor. Kolonilottsområdet ska bli mer integrerat i resten av parken och ha värden för inte bara kolonister utan också för andra besökare. Parken ska ge en rik upplevelse genom inte bara varierade möjligheter till aktiviteter utan också genom en variation i utformning som ger en spännande och intressant vistelse. Synligt vatten i form av dagvattendammen och Valla å samt en ökad mångfald av djur och växter ska främja både ekologiska värden och upplevelsevärden. Byggnader ska uppföras med hög kvalitet på utformning och med material och teknik av hög kvalitet. Nyckelord i beskrivningen av den nya parken och bebyggelsen är; möten, variation och upplevelse.

Plandokumentet presenterar fler värden än vad som rapporteras finnas för planområdet idag. Kompensationen ligger därför i att tillföra fler värden än vad som tas bort. Det sammanfattas bra i vad som står i flera av de studerade dokumenten; att naturvärdena kommer att minska samtidigt som de rekreativa värdena kommer att öka (t.ex. Stockholms stad 2017a). Men samtidigt som de rekreativa värdena och upplevelsevärdena planeras att öka så argumenterar dokumenten också för att skapa nya naturvärden på den grönyta som är kvar.

Vad menar plandokumentet med kvalitetshöjning?

På många ställen skriver plandokumentet bara att kvaliteten eller värden kommer att öka utan att specificera hur eller på vilket sätt. Jag har letat efter de ställen det står någonting specifikt om vad förhöjda kvaliteter och värden faktiskt innebär. De presenteras här i listan nedan och är indelade i olika kategorier för vilken sorts kvalitet det är. Fokus verkar ligga på upplevelsevärden.

Kopplingar:	Upplevelsevärden:	Service:	Ekologiska värden:	Teknisk kvalitet:	Kulturmiljö:
Närhet till park för de boende	Mer variation	Blandade funktioner	Ökad biologisk mångfald	Hög kvalitet på utformning och material	Lyfta fram kulturmiljö
Tydliga entréer och stråk	Fler mötesplatser	Utökad service	Planera med hänsyn till växter och djur	Hög kvalitet på skötsel	
Lätt att ta sig dit	Stort utbud av aktiviteter		Mycket grönska på kvartersmark	Hållbara tekniska lösningar	
Trygga gångstråk	En miljö rik på upplevelser				

Kopplar samman områden	Estetiska värden i parken och bebyggelsen				
	Mycket grönska på kvartersmark				
	Minskat buller				

Hur förhåller sig plandokumenten till den lista av kvaliteter som presenteras i Stockholms sociotopkarta?

Här presenteras en lista över de värden som Årstafältet har och saknar enligt Stockholms sociotopkarta. Jag har utifrån plandokumenten bedömt om de befintliga värdena kommer att finnas kvar eller förstärkas och om de värden som idag saknas kommer att tillföras. Kriteriet för att jag ska skriva ett "ja" är att samma ord för att beskriva värdet har använts i plandokumenten som i sociotopkartan. När jag har skrivit "kanske" är det för att det inte uttryckligen står i plandokument att värdet ska skapas, men jag anser att det är möjligt. Jag har skrivit "nej" på de värden som inte går att skapa på platsen eller där jag anser att det skulle krävas så stor insats att jag anser det osannolikt.

Befintligt värde: Värde finns kvar eller förstärks:

Friytan har sociala och kulturella värden	Ja
Viktigt gångstråk	Ja
Bollspel och bollek	Ja
Evenemang	Ja
Grön oas	Ja
Kulturmiljö	Ja
Naturlek	Ja
Picknick	Ja
Utsikt	Ja
Odling	Ja
Golf	Nej
Promenader	Ja
Uteservering	Ja

Värde som saknas Värde tillkommer:

Friytan behöver utvecklas för sina sociala och kulturella värden	Ja
Bad	Nej
Blomprakt	Ja
Båtliv	Nej
Djurhållning	Kanske
Folkliv	Ja
Lekplats	Ja
Löpträning	Kanske
Parklek	Ja
Pulkaåkning	Nej
Ridning	Kanske
Ro (buller <50 dBA)	Ja
Skogskänsla	Nej

Skridskobana	Kanske
Torghandel	Ja
Vild natur	Nej

En stor del av parken kommer att behålla sin öppna karaktär och det framgår att det ska finnas möjlighet för evenemang, picknick och promenader på den öppna ytan. Gångstråken ska stärkas och de befintliga bollplanerna försvinner men fler nya bollplaner tillkommer. Bostadsgårdarna i den nya stadsdelen beskrivs bli gröna oaser och innehålla naturlek för äldre barn. Kulturmiljön i området, som är förknippad med Göta landsväg, kommer att synliggöras mer. Utsiktsplatser ska tas tillvara på och bebyggelsens form ska skapa utsikter. De befintliga odlingslotterna flyttas men behålls inom området samtidigt som golfområdet försvinner utan att ersättas. Uteserveringar planeras att finnas i den nya bebyggelsen och längs parkbryggan.

Den stora friytan i parken beskrivs både vara ett värde och behöva utvecklas. I den nya planen så kommer friytan att utvecklas. Blomprakt och lekplatser, står det i plandokumentet, ska tillkomma i parkbryggan och planen utgår från att området kommer att få ett levande folkliv vilket också möjliggör torghandel. Parklek, som definieras som minst 2 ha med terräng som lämpar sig för lek, kommer att uppfyllas i parken. Bullret från omgivande trafikleder ska sänkas och ligga under 50dBA vilket kommer att skapa en mer rofylld park. Kvaliteten löpträning kräver en upplyst bana på minst 1 km. Det står ingenting specifikt om det planerna, men det skulle kunna genomföras. Plandokumentet tar upp möjligheten för djurhållning i parken, men det är inte säkert att det kommer att bli av. Samma sak gäller för skridskobana på den nya dammen. Det står heller ingenting specifikt om ridning, men parken skulle kunna användas för ridning och det finns en ridskola i närheten.

Eftersom Årstafältet beskrivs som väldigt plant anser jag det osannolikt att kommer att finnas backar som möjliggör pulkaåkning. Sociotopkartan definierar kvaliteten skogskänsla som tät varierad barrskog på minst 50 ha (Stockholms stad 2002, bilaga 10) så kvaliteten skogskänsla kommer inte att uppfyllas. Vild natur, som i sociotopkartan beskrivs vara våtmarker, gammal skog, sumpmarker, stränder eller öppna vatten, finns inte vilket beror på områdets naturliga förutsättningar. Samma sak gäller för badmöjligheter och båtliv.

I och med att samma begrepp, som till exempel grön oas och blomprakt, används i både sociotopkartan och plandokumentet får Årstafältet, verkar det som att listan över kvaliteter från sociotopkartan har legat till grund för hur Årstafältet ska omformas. Nästan alla befintliga värden behålls eller förstärks och många värden som saknades tillkommer. De flesta som inte tillkommer utgår på grund av Årstafältets läge och naturliga förutsättningar.

Hur förhåller sig kompensationsåtgärderna till uppsatsens definition av begreppet kvalitet?

Tidigare var planområdets främsta värde dess naturvärden. Estetiska och sociala värden verkar inte ha varit höga. Plandokumentet beskriver ett framtida Årstafält som har höga sociala värden och höga estetiska värden och samtidigt som flera befintliga naturvärden kommer att gå förlorade så ska nya ekologiska värden tillföras. Från att ha varit en plats med nästan uteslutande ensidiga värden så kommer nu Årstafältet att höga värden i alla tre kategorier. Jag anser att området kommer att få en mer trivalent design.

Diskussion

Uppsatsens syfte var att belysa konflikten mellan viljan att förtäta och vikten av att det finns kvar högkvalitativ grönstruktur i staden. Frågan som besvarades var vad plandokumenten för Årstafältet menar med en kvalitetshöjning av grönstruktur och hur detta kan jämföras med en definition av begreppet kvalitet.

Diskussion kring arbetet

Frågan som intresserade mig från början var vad kvalitet på grönstruktur är och sedan följdfrågan hur man tar hänsyn till det vid förtätning. Jag hittade ingen tvärsäker definition på vad kvalitet på grönstruktur är så jag gjorde därför en litteraturstudie. Det finns andra sätt att definiera vad kvalitet på grönstruktur är men jag valde Thompsons bok. Valet av bok, *Ecology, community and delight* av Thompson (2000), gjordes utifrån att den grundar sig på hur yrkeskåren landskapsarkitekter uppfattar sitt yrke. Boken är dock skriven från ett brittiskt perspektiv så det vore intressant att jämföra det med hur landskapsarkitekter i Sverige uppfattar sin yrkesroll. Det vore också intressant att på ett djupare plan göra en jämförelse hur landskapsarkitekter och planerare ser på sin roll och hur den rollen faktiskt ter sig i praktiken.

Jag har bara studerat planprogram så jag har bara sett hur projektet framställs av planförfattarna. Ett steg till hade varit att faktiskt se hur det har blivit efter byggnation och jämföra med vad som står i plandokumenten. Jag kunde inte göra det nu eftersom det hade varit ett mycket större arbete plus att jag inte hade kunnat välja ett lika aktuellt projekt. Det hade också varit intressant att jämföra flera projekt från Stockholm eller från andra kommuner för att se vad som skiljer sig åt och vad som är samma som i fallet Årstafältet.

I min undersökning följde jag inte någon etablerad form för läsning och granskning av dokument utan jag granskade dem på egen hand så bra jag kunde. Det vore intressant om det hade blivit ett annat resultat om jag hade följt någon etablerad metod för fallstudie.

De fem dokument som jag granskade i fallstudien valde jag för att de tillsammans skulle ge en så pass heltäckande bild av planeringsprocessen som möjligt men inte vara för många. Översiktsplanen studerades för att det är det första dokumentet som visar viljeinriktningen för den framtida markanvändningen och planprogrammen för Årstafältet och parken valdes för att de är tidiga dokument som visar viljan för planområdet. Detaljplanerna valdes för att de är de nyaste dokumenten och för att de vunnit laga kraft vilket innebär att de kommer att ligga till grund för vad som kommer att genomföras.

Diskussion kring resultatet

Uppsatsens huvudfråga besvarades med hjälp av de fyra hjälpfrågorna. I början av processen var jag osäker på om jag skulle kunna besvara dessa frågor, men jag anser att det ändå gick.

Den första frågan, om vilka argument som används för att bygga på grönområden, besvaras bara i översiktsplanen vilket är en anledning till varför jag tog med det dokumentet i granskningen. Målet att Stockholm ska växa verkar vara

ett politiskt beslut och därför väcktes frågan hos mig om hur planerare ska förhålla sig till politiken.

Hur trivalent gestaltningen över Årstafältet blir i verkligheten går dock först att avgöra efter genomförandet. Den sociala dimensionen tror jag blir då mest intressant att studera. Plandokumenten lyfter fram många värden som ska främja social interaktion på platsen, men det framgår inte om det kommer att ske mer medborgardialog än det som genomfördes i programskedet.

Den tydligaste förståelsen av vad kvalitet faktiskt innebär kom när jag jämförde plandokumenten med vad som står i Stockholms sociotopkarta. Plandokumenten använder till stor del samma vokabulär som sociotopkartan och de kompletterade varandra bra när jag läste dem sida vid sida.

Ordet kvalitet förekom också i hänvisningar till miljö kvalitetsnormer och riktvärden för luftkvalitet och visar på den tekniska betydelsen av ordet kvalitet. Den här användningen anser jag inte vara relevanta för uppsatsens frågeställning.

De olika plandokumenten fokuserade olika mycket på de tre aspekterna ekologi, socialt och estetiskt. Miljökonsekvensbeskrivningarna fokuserade mest på naturvärden medan program och detaljplan fokuserade mer på sociala och estetiska värden. Dokumenten fokuserade dock mer på estetiska värden än jag trodde att de skulle göra.

Slutord

Är en förtätad och kompakt stad vägen framåt för framtidens hållbara stad? Enligt fallstudien så verkar Stockholms stad tycka det. Ståhle skriver att det kan byggas tätt om det görs på ett bra sätt (Ståhle 2005). Den här uppsatsen ville därför börja undersöka hur man ämnar göra det i praktiken.

Jag tycker att det är viktigt att reflektera över hur vi som planerare och landskapsarkitekter formulerar oss i plandokumenten. Subjektiva kvaliteter, som till exempel upplevelsevärden, är svåra att sätta fingret på, speciellt i planeringsskedet. Man kan därför tänka att det vore lätt att strunta i dessa värden. Men jag tycker att de här plandokumenten har lyckats med att ge plats åt upplevelsevärden och rekreativa värden.

Begreppet kvalitet används ofta, och oftast utan att definieras. Den här uppsatsen gav inget slutgiltigt svar på vad begreppet innebär, men det var en början och jag ser gärna att ämnet fortsätter studeras.

Frågor för framtiden

Frågor som uppkommit under uppsatsen som vore intressanta att studera vid framtida undersökningar är:

- » Hur presenterar man subjektiva värden i plandokument på bästa sätt?
- » Hur förhåller sig vad som skrivs i plandokument till vad som upplevs av brukarna när platsen används?
- » Till vilken gräns går det att bygga bort grönområden i staden? När blir kvantiteten grönområde för liten?
- » Hur kan/ska planerare och landskapsarkitekter förhålla sig till politiska viljor?

Referenser

- Boverket (2007). *Bostadsnära natur – inspiration och vägledning*. Tillgänglig: https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2007/bostadsnara_natur.pdf [2017-12-10]
- Boverket (2016). *Rätt tätt*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2016/ratt-tatt-en-ideskrift-om-fortatning-av-stader-orter.pdf> [2017-12-14]
- Burton, Elizabeth (2000). *The Compact City: Just or Just Compact? A Preliminary Analysis*. Tillgänglig: <http://usj.sagepub.com/content/37/11/1969> [2018-01-03]
- Carmona, Matthew, Tiesdell, Steve, Heath, Tim, Oc, Taner (2010). *Public Places Urban Spaces*. 2. uppl. Oxford: Elsevier
- Daniel, Terry C. (2001). *Whither scenic beauty? Visual landscape quality assessment in the 21st century* I: *Landscape and Urban Planning* 54 s. 267-281
- Europeiska landskapskonventionen. Council of Europe. Tillgänglig: <https://rm.coe.int/16802f3fbe> [2018-01-09]
- Filosofiska rummet (2012). *Vad är kvalitet?* [Radioprogram]. Producent: Peter Sandberg, Sveriges Radio, P1 1 april
- Henriksson, Ann & Weibull, Eva (2008). *'Förtätning' inom stadsplanering – en studie av syftning och framställning i svensk dagspress* Kandidatarbete vid Institutionen för Stad och land SLU, Ultuna.
- Lothian, Andrew (1999). *Landscape and the philosophy of aesthetics: is landscape quality inherent in the landscape or in the eye of the beholder?* I: *Landscape and Urban Planning* 44 s. 177-198
- Malmö stad (2010). *Så förtätar vi Malmö*. Malmö stadsbyggnadskontor, Malmö
- Nationalencyklopedin, hållbar utveckling Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/h%C3%A5llbar-utveckling> [2018-01-03]
- SAOL, *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* (2015). 14. uppl. Stockholm: Svenska Akademien
- Stockholms stad (1999). *Översiktsplan*. Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad
- Stockholms stad (2002). *Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad – om metoden, dialogen och resultatet*. Stadsbyggnadskontoret Stockholms stad, Stockholm Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/Trafik-Stadsplanering/Stadsutveckling/Sociotopkartor/> [2018-01-07]
- Stockholms stad (2007). *Vision 2030. Framtidsguiden*. Stadsledningskontoret Stockholms stad, Stockholm
- Stockholms stad (2010a). *Promenadstaden – Översiktsplan för Stockholm*. Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/oversiktsplan> [2017-12-02]
- Stockholms stad (2010b). *Årstafältet program för detaljplan (samrådsförslag)*. Stadsbyggnadskontoret Stockholms stad, Stockholm. Dnr 2007-08046-53 Tillgänglig: www.stockholm.se/PageFiles/.../Specifika%20för%20Årsta/Planprogram%202010.pdf [2017-12-28]

- Stockholms stad (2010c). *Promenadstaden – Översiktsplan för Stockholm Plankarta*. Stockholms stad, Stockholm Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/oversiktsplan> [2017-12-02]
- Stockholms stad (2013a). *Miljökonsekvensbeskrivning Program*. Stockholms stad, Stockholm Tillgänglig: http://vaxer.stockholm.se/globalassets/tema/oversiktsplanen/promenadstaden_oversiktsplan-for-stockholm_plankarta.pdf [2017-12-28]
- Stockholms stad (2013b). *Miljökonsekvensbeskrivning Park*. Stockholms stad, Stockholm Dnr: 2011-03366 Tillgänglig: <http://insynsbk.stockholm.se/Byggochplantjansten/Pagaende-planarbete/PagaendePlanarbete/Planarende/?JournalNumber=2011-03366&docview=1#stage3> [2017-12-28]
- Stockholms stad (2017a). *Detaljplan parken*. Stockholms stad, Stockholm Dnr: 2011-03366 Tillgänglig: <http://insynsbk.stockholm.se/Byggochplantjansten/Pagaende-planarbete/PagaendePlanarbete/Planarende/?JournalNumber=2011-03366> [2017-12-28]
- Stockholms stad (2017b). *Detaljplan etapp 1*. Stockholms stad, Stockholm Dnr: 2011-11775 Tillgänglig: <http://insynsbk.stockholm.se/Byggochplantjansten/Pagaende-planarbete/PagaendePlanarbete/Planarende/?JournalNumber=2011-11775&rid=100748&flg=0&subtyper=Start%20PM,Planf%C3%B6rslag,&plantype=Planf%C3%B6rslag> [2017-12-28]
- Ståhle, Alexander (2005). *Mer park i tätare stad: Teoretiska och empiriska undersökningar av stadsplaneringens mått på frihetillgång*. Lic.-avh. Arkitekturskolan KTH. TRITA-ARK-Forskningspublikationer 2005:2, Stockholm
- Ståhle, Alexander (2009). Den gröna storstaden. *Arkitekten* s. 64-68 Tillgänglig: <http://www.arkitekt.se/s48941> [2014-05-22]
- Thompson, Ian H. (2000). *Ecology, Community and Delight* University Press, Cambridge
- World Health Organisation Global Health Observatory. Tillgänglig: http://www.who.int/gho/urban_health/situation_trends/urban_population_growth_text/en/ [2014-05-19]